

HERAKLEİOS DÖNEMİ BİZANS-SASANİ SAVAŞINDA MÜTTEFİK BİR GÜÇ: BATI TÜRK KAĞANLIĞI

 <https://doi.org/10.53718/gttad.1715877>

 İLHAN ASLAN*

ÖZ

7. yüzyılın başı Bizans İmparatorluğu için çok kritik bir dönemdir. 610'da Bizans tahtına çıkan İmparator Herakleios, saltanatının ilk dönemlerinde Balkanlarda Avarlar, Yakın Doğu'da ise Sasanilerin imparatorluk topraklarına yönelik saldırılarıyla mücadele etmeye başlamıştır. Özellikle Sasanilerin Bizans toprakları olan Antakeia, Damaskos, Tarsos, Armenia ve Kudüs gibi kilit bölgeleri ele geçirmesi, Herakleios'u bu büyük tehlikeyi bertaraf etmesi için harekete geçirmiştir. Bunun üzerine Herakleios, 622'de Sasani Kralı II. Hüsrev üzerine ilk seferini tertip etmiş ancak başkent Konstantinopolis'in Avarlar tarafından tehdit edilmesi üzerine geri dönmek zorunda kalmıştır. Avar sorununu geçici olarak halleden imparator, Sasani Kralı II. Hüsrev'in Bizans aleyhindeki tehditkâr girişimlerini engellemek amacıyla 623'te tekrar sefere çıkmıştır. Herakleios hem Anadolu'da hem de Armenia'da II. Hüsrev'e karşı askerî başarılar elde etmiştir. Ancak II. Hüsrev'in Avarlarla anlaşarak Konstantinopolis'i düşürmeye yönelik politikası, Herakleios'u daha önce Bizans'ın müttefikleri olan Batı Türk Kağanlığı'yla tekrar ittifak yapmaya mecbur etmiştir. Herakleios, müttefikleri olan Türklerle birlikte Sasani topraklarına saldırılar yaparak Sasanilerin ele geçirdiği Bizans toprakları üzerinde tekrar egemenlik kurmak istemiştir. Batı Türk Kağanlığı ise Bizans'la müttefik olarak Doğu Kafkasya'daki hâkimiyetini pekiştirmeyi ve bu bölgeleri Sasani etki alanının dışında tutmayı tasarlamıştır. Karşılıklı çıkar esasına dayanan bu ittifak sonucunda Bizans ve Batı Türk Kağanlığı müşterek düşmanları olan Sasanilere yönelik hem askerî hem de diplomatik bir başarı elde etmeyi başarmıştır. Bu makalede, söz konusu ittifakın oluşum süreci ve bununla bağlantılı olarak bilhassa Kafkasya'da meydana gelen olaylar, siyasi ve askerî yönden incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Sasaniler, Batı Türk Kağanlığı, Herakleios, II. Hüsrev.

AN ALLIED POWER IN THE BYZANTINE-SASANIAN WAR DURING THE REIGN OF HERACLIUS: THE WESTERN TURKIC KHAGANATE

ABSTRACT

The early 7th century was a critical period for the Byzantine Empire. Emperor Heraclius, who ascended the Byzantine throne in 610, began his reign by confronting Avar incursions in the Balkans and Sasanian attacks in the Near East. The capture of key Byzantine territories such as Antioch, Damascus, Tarsus, Armenia, and Jerusalem by the Sasanians compelled Heraclius to take action against this significant threat. In response, he launched his first campaign against the Sasanian king Khosrow II in 622; however, he was forced to return due to the Avar threat against Constantinople. After temporarily resolving the Avar issue, Heraclius resumed his campaign in 623 to counteract Khosrow II's aggressive moves against Byzantium. He achieved military successes in both Anatolia and Armenia. Nevertheless, Khosrow II's strategy of aligning with the Avars to capture Constantinople led Heraclius to re-establish an alliance with the Western Turkic Khaganate (Kök Turks), a former Byzantine ally. Together with the Turks, Heraclius aimed to launch attacks into Sasanian territory and restore Byzantine control over previously lost regions. The Western Turkic Khaganate, for its part, sought to strengthen its influence in the Eastern Caucasus and keep these areas outside Sasanian control. Based on mutual

* Araş. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Kayseri/TÜRKİYE, E-Posta: Ilhanaslan5505@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8838-244X.

HERAKLEİOS DÖNEMİ BİZANS-SASANI SAVAŞINDA MÜTTEFİK BİR GÜÇ: BATI TÜRK KAĞANLIĞI

interests, this alliance enabled Byzantium and the Western Turkic Khaganate to achieve both military and diplomatic success against their common enemy, the Sasanians. This article examines the formation of this alliance and the related political and military developments, particularly those in the Caucasus region.

Keywords: Byzantium, Sasanians, Western Turkic Khaganate, Heraclius, Khosrow II.

GİRİŞ

Bizans İmparatoru Herakleios (610-641) ile Sasani Kralı II. Hüsrev (598-628) arasındaki kişisel gerginlik, esasında Herakleios'un imparator sıfatıyla sabık imparator Phokas'ın (602-610) yerine Bizans tahtına çıkmasına dayanıyordu. II. Hüsrev, kendisine Sasani tahtına çıkma konusunda yardımcı olan Phokas'ın öldürülmek suretiyle Bizans tahtından indirilmesine tepki gösterdi. Bu nedenle Herakleios'u Bizans imparatoru olarak tanımayı reddetti.¹ Bu olay Sasanilerin Bizans topraklarındaki saldırgan tutumunu iyice tetikledi. Gerçekten de 7. yüzyıl Bizans İmparatorluğu için oldukça çetin bir döneme işaret ediyordu. İmparatorluğun sınırları Balkanlarda ve doğuda şiddetli saldırıların odağı haline gelmişti. Örneğin 7. yüzyılın başlarından itibaren Slavların Bizans topraklarındaki etkinlikleri başlıyor ve çok sayıdaki Avar göçerleri Balkanlara, batıdan Adriyatik kıyılarına, güney ve doğu istikametinde Ege sahillerine değin yağma akınları düzenliyorlardı. Diğer yandan Yakın Doğu'da Bizans'ın kadim düşmanları olan Sasanilerin saldırıları boy gösteriyordu. Sasaniler 613'te Antakeia'da (Antakya) Bizans ordusunu yenilgiye uğratmış ve bunun peşinden Damaskos'u (Şam) ve Tarsos (Tarsus) kalesini zapt etmişlerdi. Bununla beraber Armenia'daki Bizans egemenliğine son vermişler ve 614'te Kudüs'ü dahi ele geçirerek kutsal emanetler içinde en önemlisi olan İsa'nın üzerine gerildiği haçı başkentleri Ktesiphon'a götürmüşlerdi.² Görüldüğü üzere 5 Ekim 610'da Bizans tahtına çıkan İmparator Herakleios'un saltanatının ilk yıllarında, Sasani tehlikesi had safhaya ulaşmış ve Balkanlardaki olaylar nedeniyle imparatorluk büyük bir çıkmazın içine girmişti. Bu nedenle imparator 619'da Avar kağanıyla yaptığı anlaşmanın sonucu olarak büyük bir meblağ karşısında barışı satın almayı başarmıştı.³ Böylece imparator yüzünü Sasani Kralı II. Hüsrev'e çevirebilirdi. Nitekim Sasanilere karşı savaşmak üzere Armenia'yı hedef seçmişti. Ancak sınırlarını sürekli taciz eden düşmanlarına karşı güçlü bir müttefike ihtiyacı vardı. Bu müttefik güç Batı Türk Kağanlığı olacaktı.

1. Herakleios'un Doğu Seferleri

Bizans-Batı Türk Kağanlığı ilişkilerine geçmeden önce bu sürece giden olaylara mümkün olduğunca temas etmek gerekir. Herakleios, Avarlarla olan anlaşmazlıkları geçici olarak çözüme bağladıktan sonra topraklarını sürekli tehdit eden II. Hüsrev'le hesaplaşmak için hazırlıklara başladı. İmparator, 5 Nisan 622'de Konstantinopolis'ten ayrıldı. Genel olarak imparatorun doğrudan Armenia üzerinden Pers coğrafyasına gireceği düşünülmüyordu. Ancak imparator tam tersi bir istikamet izleyerek denizyoluyla Hellespont'u [Çanakkale] geçip Anadolu'nun güney kıyısı boyunca ilerledi. Ardından doğuya dönüp İssos Körfezi'ne yöneldi ve Anadolu'dan Suriye'ye geçiş kapısı olan meşhur geçitlerde yani Suriye ve Kilikia Kapıları'nda karaya çıktı. İmparator sefer boyunca askerleri arasındaki manevi coşkuyu canlı tutuyordu. İmparatorun bu bölgeyi seçmesinin amacı, buranın II. Hüsrev'in zulmünden kaçanların kendisine sığınabileceği ve yeni askerleri yanında getirdiği birliklere dâhil edebileceği bir yer olmasıydı. İmparator tüm yazı bu bölgede geçirdi ve askerlerine II. Hüsrev'in ordusuna karşı savaşmak üzere talim yaptırdı.⁴ Kış yaklaşırken Herakleios, Kilikia'dan Kappadokia'ya geçti. Bu esnada kimi ufak çaplı Tacik birlikleriyle temas ederek önemsiz sayılabilecek bir zafer kazandı. Ama bu durum Sasanilere karşı kazanılacak bir zaferin alameti olarak algılandı. Bu arada II. Hüsrev, Khalkedon'da (Kadıköy) Herakleios'a aldırmandan fırsat kollayan komutanı Şahrbaraz'a doğuya hareket etmesini ve ilerleyen Bizans ordusuna karşı koymasını emretti. II. Hüsrev'in bu emri, tam da Herakleios'un işine gelen bir eylemdi. Sasani birlikleri Bizans ordusunun, kışı Kappadokia'nın güneyinde geçireceklerini düşünerek Pontus'a girdiler. Fakat Herakleios'un kuzeye doğru ilerlemeyi sürdürdüğünü fark edince onlar da bu istikamete doğru hareket ettiler. Şahrbaraz, Herakleios'un kış ayını Pontus'ta geçireceğine inanıyordu. Ancak Herakleios onu tedirgin edici bir hamle yapıp Armenia yönünde ilerliyormuş gibi hareket etti. Bunun üzerine Şahrbaraz Kilikia Kapıları'na yöneldi. Bu hamlesiyle Herakleios'un peşinden gelip bu kapıları emniyete alacağını sanıyordu. Oysa imparator bu kapıları kullanarak istediğini elde etmişti. Bu nedenle Şahrbaraz'ın düşüncesi hiçbir işe yaramadı. En nihayetinde uzun süren köşe kapmacadan sonra iki ordu Kappadokia yakınlarındaki dağlık bölgede karşı karşıya geldi ve bu savaş Sasanilerin yenilgisiyle sonuçlandı.⁵ Ancak bu sırada Avar kağanı, daha önce Herakleios'la yaptığı anlaşmayı ihlal edip tehditkâr bir tutum içine girince imparator Konstantinopolis'e dönmek zorunda kaldı.⁶ İmparator başkente dönerken, ordularını kışı geçirmeleri için Pontus'ta bırakmıştı.⁷ Sasaniler karşısındaki

¹ Sebeos, *Patmutivn*, haz. G. V. Abgaryan, Haykakan SSH Gitutyunneri Akademiayi Hratarakçutyun, Yerevan 1979, s. 112-113.

² Georg Ostrogorski, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 88; John Julius Norwich, *Bizans: Erken Dönem (MS 323-802)*, çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 232-233.

³ Ostrogorski, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 95; Norwich, *Bizans*, s. 25-236.

⁴ J. B. Bury, *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene (395 A.D. to 800 A.D.)*, Macmillan and Co. London 1889, s. 227-228.

⁵ Bury, *A History of the Later Roman Empire*, s. 228-229.

⁶ Ostrogorski, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 95.

bu başarılı sefer, psikolojik bir üstünlükten başka bir anlama gelmiyordu. Ancak Bizans'ın mutlak anlamda taarruza geçmesinde önemli bir amil olacaktı.⁸

Herakleios, Avar sorununu çözüme bağladıktan sonra ilkin II. Hüsrev'le savaşmak yerine anlaşma yolunu tercih etmişti. Ancak onun bu teşebbüsü II. Hüsrev tarafından karşılık görmedi. Tam tersine II. Hüsrev, imparatora son derece ağır hakaretler içeren bir mektup yazdı. Ermeni tarihçi Sebeos'un eserinde korunan ve gerçekliğinin ne ölçüde doğru olduğu kestirilemeyen bu mektubun içeriği şöyledir:

“Tanrılara layık, bütün yeryüzünün efendisi ve kralı, büyük Aramazd'ın [Ahura Mazda] oğlu Hosrov'dan [Hüsrev], bizim akılsız ve değersiz hizmetkârımız Yerakğos'a [Herakleios]... Sen bizim hizmetimize gelmeyi istemedin, ama kendini kral ve efendi diye adlandırıyorsun. Yanında bulunan hazinemi savuruyor, hizmetkârlarımı kandırıyor, haydutlardan oluşan bir ordu toplayarak bana huzur vermiyorsun. Oysa ben Romalıları yok ettim. Sen ise Tanrı'na güvendiğini söylüyorsun. Peki, neden Tanrın Kesaria'yı [Kayseri], Yerusagem'i [Kudüs] ve Büyük Ağeksandria'yı [İskenderiye] elimden kurtaramadı? Hâlâ mı bilmiyorsun, denizi ve karayı boyun eğdirdim kendime; şimdi sadece Kostandnupolis'i [Konstantinopolis] mi yıkamayacağım? Yine de, tüm suçlarını affediyorum. Kalk, karını ve çocuklarını al, buraya gel. Sana tarlalar, bağlar ve zeytinlikler vereceğim; onlarla geçimini sağlarsın. Biz de sana dostça davranırız. Boş umutların seni aldatmasın. Çünkü o Mesih, kendini Yahudilerin elinden kurtaramadı, onu çarmıha gererek öldürdüler, şimdi seni benim elimden nasıl kurtarabilir? Denizin en derinlerine bile insan, elimi uzatır, seni yıkalarım. O zaman beni, görmek istemediğin şekilde görmüş olursun.”⁹

Herakleios bu mektubu alınca Patrik Sergios ve ileri gelenlerin önünde okunmasını emretti. Ayasofya Kilisesi'ne girip mektubu kutsal sunağın önüne koyarak yere kapandılar. Herkes bu duruma çok içerlemişti.¹⁰ İmparator mektubu herkesin önünde okutarak, muhtemelen düzenleyeceği sefer için çevresindekileri dinsel açıdan güdülemeyi düşünmüş olmalıdır. Zira İslam tarihçisi Taberî de imparatorun sefer düzenleme kararı almasında benzer bir hikâye nakletmektedir. Taberî'nin eserinde bu hikâye şöyle akis bulmuştur:

“Hirakl [Herakleios], Rum topraklarının içinde bulunduğu tehlikeli durumu fark ettiğinde, Pers ordularının topraklarını tahrip ettiğini, Rum savaşçıların öldürüldüğünü, Rum kadın ve çocuklarının esir alındığını, Rumların servetinin yağmalandığını ve devletin en kutsal yerlerinin saldırıya uğradığını gördü. Bunun üzerine, Tanrı'nın huzurunda gözyaşlarını döktü ve O'na, kendisini ve devletin halkını Pers ordularından kurtarması için alçakgönüllü bir şekilde dua etti. Bir rüyasında, yüksek bir tahtta oturan, güzel silahlarla donanmış güçlü vücutlu bir adam (yani Pers hükümdarı) gördü. Bu adam, yanına biraz uzak bir mesafede oturuyordu. Ardından başka bir kişi onların huzuruna geldi, o adamı tahtından aşağıya indirdi ve Hirakl'a, ‘Onu sizin ellerinize teslim ettim’ dedi. Hirakl, uyandığında rüyasını kimseye anlatmadı. Ertesi gece, Hirakl, önceki rüyasında gördüğü adamı yüksek bir tahtta otururken tekrar gördü, ve onlara gelen adam bu sefer elinde uzun bir zincirle geldi, zinciri tahtta oturan adamın boynuna geçirdi ve onu var gücüyle tuttu, Hirakl'a şöyle dedi: ‘İşte, bunu yaptım; Kisra'yı [Hüsrev] tamamen sana teslim ettim. Şimdi ona karşı sefere çık, çünkü zafer senin olacak, ona karşı galip geleceksin ve seferinde istediğini ulaşacaksın.’ Bu rüyalar ardı ardına Hirakl'a görüldüğünde, nihayet bunları Rumların büyük adamlarına ve derin kavrayışa sahip olanlara anlattı. Onlar, Kisra üzerinde güç elde edeceğini söylediler ve ona, Kisra'ya karşı bir sefere çıkmasını tavsiye ettiler.”¹¹

Bu iki alıntı Herakleios'un sefer düzenleme konusundaki kararlılığını ve Sasani tehdidinin ne derece vahim bir boyuta ulaştığını göstermektedir. Nitekim Herakleios tüm hazırlıklarını yaptıktan sonra 623 yılının Mart ayı sonunda İmparatoriçe Martina'yla birlikte II. Hüsrev'in üzerine yürümeye karar verdi. İmparatorun bu seferki politikası, Anadolu'yu güvence altına aldıktan sonra Sasanileri kendi topraklarında yenilgiye uğratmaktı. Bu nedenle hiç zaman kaybetmeden Lazika¹² üzerinden Armenia'ya girdi ve doğuya doğru ilerleyerek ilkin Aras nehrini, sonra da Armenia ile Azerbaycan'ı ayıran dağ zincirini geçti.¹³ Herakleios, uygun barış teklifleri yapılmazsa Sasanilerin ülkesini işgal edeceğini II. Hüsrev'e bildirmişti. II. Hüsrev yaklaşan tehdit karşısında daha önce Khalkedon'a gönderdiği komutanı Şahrbaraz'ı geri çağırdı. Ayrıca Şahin'in komutasında olan bir ordu topladı. Ardından 40 bin kişilik ordusuyla Azerbaycan'ın en önemli yerleşim yerlerinden biri olan Gence'ye hareket ederek burada konakladı. Bu sırada Herakleios bu verimli topraklar üzerinden geçerek tahribatta bulundu. Ancak Bizans ordusunda yer alan bazı Müslüman askerler, Sasani kralının özel muhafızlarını gafıl avlayınca, II. Hüsrev Gence'yi düşmanlarına bırakarak Ninova yönünde doğuya kaçmak zorunda kaldı. Herakleios bu savaşta Zerdüştlerin ateş tapınağını tahrip etti. Tapınakta etrafında güneş, ay ve yıldızları simgeleyen kanatlı figürlerin yer aldığı II. Hüsrev'in heykelini görünce imparator çileden çıkmıştı. Bu nedenle

⁷ Norwich, *Bizans*, s. 236.

⁸ Walter E. Kaegi, *Heraklius Emperor of Byzantium*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 112.

⁹ Sebeos, *Patmutivn*, s. 123.

¹⁰ Sebeos, *Patmutivn*, s. 124; Kaegi, *Heraklius*, s. 124.

¹¹ *The History of al-Tabarî (Ta'rikh al-rusul wa'l-mülük)*, vol. 5, translated and annotated by C. E. Bosworth, State University of New York Press, New York 1999, s. 320-321.

¹² Bu yer, antik İberialılar tarafından Doğu Gürcistan Krallığı'nı, yani Phasis (Rioni) nehrini ovasını tanımlamak için kullanılır. Bu bölge Urartu yazıtlarında Qulha ve Yunanlılar ile Romalıların Kolkhis/Colchis adını verdikleri yerle örtüşmektedir. Ermeniler buraya Yegeria veya Yeger adını vermiştir. Burası 5. yüzyılın sonlarında Lazika olarak adlandırılmıştır. Bkz. Robert H. Hewsen, *The Geography of Ananias of Širak (Ašxarhac'oyc')*, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden 1992, s. 125.

¹³ Bury, *A History of the Later Roman Empire*, s. 230-231.

HERAKLEİOS DÖNEMİ BİZANS-SASANI SAVAŞINDA MÜTTEFİK BİR GÜÇ: BATI TÜRK KAĞANLIĞI

bunların hepsini yerle bir etti. Herakleios, daha sonra Zerdüşt'ün doğum yeri olan Thebarmes'e geçerek burayı yakıp yıktı. Böylece Hristiyanlar, ateş tapınağını yok ettiklerinde Kudüs'ün Sasaniler tarafından ele geçirilmesine karşılık verdiklerini düşündüler. Ancak Herakleios, kış mevsiminin yaklaşması ve batıdan Şahrbaraz komutasındaki Sasani birliklerinin yolda olması nedeniyle seferi daha fazla uzatamazdı. Bu nedenle ele geçirdiği 50 bin esirle Albania'ya çekildi.¹⁴

İmparator Herakleios'un çekildiği bu bölge, Sasani İmparatorluğu'nun hemen yukarısında, yani Hazar Denizi'nin batı kıyısında yer alıyordu. Bu bölge o sıralar Lazikalı, İberialı (Gürcü) ve Abhazialı unsurlarla meskundu. Herakleios bu unsurları da ordusuna dâhil etti.¹⁵ Herakleios'un 624 seferi için topladığı bu ordu çok kalabalıktı. Söz konusu sefer, Kür ve Aras nehirleri arasındaki bölgede, yani kısmen Albania ile Armenia'yı kapsayan bölgede gerçekleşmişti. Bizans ordusunun karşısında ise II. Hüsrev'in komutanları Şahrbaraz ile Sarablagas bulunuyordu. Savaşın sonlarına doğru II. Hüsrev'in diğer komutanı Şahin'in gelmesi dahi bir işe yaramadı. Bizans ordusu bu savaşta Sasanileri ağır bir yenilgiye uğrattı ve Sarablagas hayatını kaybetti.¹⁶

Sasanilere karşı elde edilen bu galibiyet sonrasında Herakleios ve ordusu kış mevsimini geçirmek amacıyla Salban'a (Van) çekilmişti. İmparator bir sonraki seferin planını yapmaya başlamıştı. Muhtemelen Sasaniler, Armenia'nın dağlık bölgelerinde yapılan savaşlar konusunda yeterince olumsuz deneyim kazanmışlardı ve Herakleios gibi bir düşmana karşı tekrar harekete geçmeleri pek mümkün görünmüyordu. Bu nedenle imparatorun bu bölgelerde durması için mantıklı bir gerekçesi kalmamıştı. Zira çevredeki halklardan da istediği desteği alamayacağını anlamıştı. Dolayısıyla onun önünde iki seçenek kalmıştı. Ya Sasani toprakları olan Asuriye¹⁷ ve Azerbaycan'ı işgal edecek ya da Şahrbaraz'ın büyük ihtimalle yeniden döneceği Anadolu'ya geçecekti. Muhtemelen Avarların başkent Konstantinopolis'i tehdit edebileceği endişesiyle Anadolu'ya geçmeye karar vermişti.¹⁸ Bunun üzerine 625'te Armenia'dan güneybatı yönünde ilerleyerek Ararat Dağı'nın kuzeyinden dolandı ve Fırat nehrinin bir kolu olan Murat Çayı boyunca ilerledi. Fırat'la birleşme noktasına varmadan önce güneye yönelip Toros Dağları'nı geçerek Arzanene'ye (Erzincan) geldi. Buradan hareket edip Bizans'a ait olan Martyropolis (Silvan) ve Amida (Diyarbakir) şehirlerini yeniden ele geçirdi. Fırat nehrine ulaştığında Şahrbaraz'la karşı karşıya geldi. Şahrbaraz köprüyü yıkmıştı ama Bizans ordusu Samosata'nın (Samsat) kuzeyinde bir geçitten karşı kıyıya ulaşmıştı. Herakleios, burada Toros Dağları'nı ikinci kez geçti ve Germanikeia (Maraş) şehrinde geçerek Kilikia'ya girdi. Saros nehrine (Seyhan) ulaştığında Şahrbaraz'la tekrar karşılaştı. İki ordu nehrin kıyılarında mevzilenmişti. Kısa sürede her iki taraf arasında çarpışma başladı. Bizans askerlerinin coşkulu ve aceleci saldırısı yüzünden bu çarpışma neredeyse Sasanilerin zaferine dönüşecekti. Ne var ki Herakleios soğukkanlı ve cesur bir tavır takınarak savaşın seyrini değiştirmeyi başardı. Bu durum Şahrbaraz'ı şaşkına çevirmişti. Bunun üzerine Sasani ordusu geri çekilmek zorunda kaldı. Herakleios ise ilk seferinde izlediği rotayı takip ederek Pontus'a gitti ve Karadeniz kıyılarında kışlık ordugâhını kurdu.¹⁹

1.1. Bizans'ın Sasanilere Karşı Batı Türk Kağanlığı'yla İttifakı

Herakleios, Balkanlarda Avarlara, doğuda da Sasanilere karşı çok geniş bir cephede savaşa girebilecek bir konumda değildi. Bu nedenle kendi elini rahatlatmak bir müttetikle bu sorunun üstesinden gelebilirdi. Her ne kadar Avarlarla anlaşma yapsa da, bu anlaşmaya güven duyamazdı. Zira göçerlerin aralıksız düzenledikleri yağma seferleri son derece tedirgin edici bir mahiyet taşıyordu; daha önce olduğu gibi yaptıkları anlaşmayı tekrar ihlal edebilirlerdi. İmparatorun bu müttetik arayışındaki en cazip seçeneği kuşkusuz Batı Türk Kağanlığı'ydı. Bilindiği üzere Bizans'ın Türk Kağanlığı'yla Sasanilere yönelik ittifakı, İstemi Yabgu (Dizabul/Ziebel) (552-575/76) öncülüğünde Sasanilerle yaşanan İpek Yolu üzerindeki ticarî denetimden kaynaklı anlaşmazlıklar nedeniyle daha önce de gerçekleşmişti.²⁰ Bu nedenle Herakleios'un, Sasanilere karşı Bizans'ın eski bağlaşıkları olan Batı Türk Kağanlığı'yla ittifak yapmayı tercih etmesi gayet anlaşılabilir bir hamleydi.

Herakleios bu nedenle Pontus'ta bulunduğu esnada Batı Türk Kağanlığı'yla müşterek düşmanlarına karşı ittifak yapmak amacıyla derhal diplomatik temasları başlatmıştı. Ancak bu ittifaka ilişkin bilgiler, bu dönemde

¹⁴ *The Chronicle of Theophanes Confessor*, translated with introduction and commentary by Cyril Mango and Roger Scott, Clarendon Press, Oxford 1997, s. 439-440; Bury, *A History of the Later Roman Empire*, s. 231-232.

¹⁵ Bury, *A History of the Later Roman Empire*, s. 232; Norwich, *Bizans*, s. 237.

¹⁶ *The Chronicle of Theophanes Confessor*, s. 441-443; Norwich, *Bizans*, s. 237-238; Bury, *A History of the Later Roman Empire*, s. 232-235.

¹⁷ Asuriye adı, Suriye ve Kuzey Mezopotamya'yı, Dicle'nin doğusundaki ovaya dek uzanan bölgeyi kapsayan alanı tanımlamak için kullanılır. Suriye ile Asur arasındaki ayrımı ilk kez Yunanlılar yapmış ve bu ayrımı, bu ülkeleri sırasıyla Asorik (Asurlular) ve Asorestan (Asur ülkesi) adıyla Ermeniler de benimsemiştir. Bkz. Hewsens, *The Geography of Ananias of Şirak* s. 220.

¹⁸ Bury, *A History of the Later Roman Empire*, s. 235.

¹⁹ *The Chronicle of Theophanes Confessor*, s. 444-445; Bury, *A History of the Later Roman Empire*, s. 235-236; Norwich, *Bizans*, s. 238-239; Kaegi, *Heraclius*, s. 131, 132.

²⁰ Edouard Chavannes, *Documents sur les Tou-kiue (Turcs) occidentaux*, Académie Impériale des Sciences de St-Petersbourg, St. Pétersbourg 1903, s. 234-235; Peter B. Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Karam Yayınları, Çorum 2006, s. 150-151.

ilgili bilgi veren kaynaklarda bölük pörçüktür. Bu nedenle söz konusu ittifak davetine ilişkin bilgi veren kroniklerdeki kayıtları ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Bizanslı tarihçi Theophanes bu gelişmelere kısaca değinmekte ve onun kroniğinde imparatorun “*orada [Lazika] kaldığı süre boyunca, Khazarlar [Hazarlar] olarak adlandırılan Doğu Türklerini müttefiki olmaya davet ettiği*” yazılıdır.²¹ Kronikte “Khazar/Hazar” olarak zikredilen halkla Batı Türk Kağanlığı’nın kastedildiği anlaşılmaktadır. Zira 558’den itibaren Sasanilerle yapılan savaşlarda Kafkasya’ya egemen olan Hazarların Bizans kaynaklarında “Türk” olarak da anıldığı ve sınırları Karadeniz kıyılarına dek uzanan Türk Kağanlığı’nın batıdaki en uç kanadını teşkil ettiği, ayrıca bu siyasi bağlılığın 7. yüzyılın ikinci çeyreğine dek sürdüğü bilinmektedir.²² Ancak Theophanes’in kroniğinde bu ittifak davetinin ayrıntıları hakkında herhangi bilgi yoktur. Muhtemelen Batı Türk Kağanlığı, Sasaniler gibi Bizans’ı dahi tehdit eden bir gücün kendi sınırları yakınında etkin olmasını istememiş olabilir. Nitekim yukarıda da vurguladığımız gibi benzer nedenler daha önce İstemi Yabgu döneminde de Türk Kağanlığı ile Bizans’ı Sasani tehdidine karşı müttefik hale getirmişti. Ancak Theophanes’in kroniğinde geçen ittifaka ilişkin davetin izlerini Ermeni kaynaklarından takip etmek, meseleyi çok yönlü bir bakış açısıyla ele almak bakımından önemlidir. Ermeni kronik yazarlarından Vardapet Ğevond, her ne kadar 7. yüzyılda Kafkasya’da meydana gelen olayları ayrıntılı bir biçimde tasvir etse de, üzerinde durduğumuz konular hakkında ne yazık ki bilgi vermemektedir. Zira onun eseri, İslam Peygamberinin ölümünden sonraki olayları kapsamaktadır. Ancak diğer bir Ermeni kronik yazarı olan Movses Kağankatvatsi’nin eserinde bu ittifak davetine ilişkin veriler bulmak mümkündür. Kağankatvatsi, ittifak davetine dair şunları söylüyor:

“Hosrov’un [Hüsrev] [saltanatının] otuz altıncı yılında, Kayser Ogostos [Herakleios], tarif edilemez üzüntü ve sıkıntılardan kurtulmak için yollar düşünmeye başladı. Çora Kapıları’nı [Derbend] açmayı, kuzeydoğuda topraklarını kapatan büyük Kafkas Dağı’nı yarıp barbar kavimlerin tümünü buradan geçirerek, onların yardımıyla Pers Kralı Hosrov’u geri püskürtmeyi planladı. Bunun için akıllı ve bilge bir adam olan Andre adlı soylusunu hazırladı ve onu büyük vaatlerle gönderdi: ‘Sadece bana intikamımda yardımcı ol, ben de yırtıcı, altın düşkün, kılıcı kavmin susuzluğunu gidereceğim.’ Kuzey kralının ve krallığın ikinci en yüksek yetkilisi olan Cebu Hakan, büyük hediyeler vaat edilerek ve Pers kralına bağlı ülkeleri yağmalama fırsatını iştince, büyük bir hevesle şu cevabı verdi: ‘Ben düşmana karşı intikam alacak, yiğit ordumla bizzat ona yardımcı olacağım ve savaşta kılıcı ve yayla onu memnun edeceğim, ne şekilde isterse.’ Bu anlaşmanın teyidi olarak, Andre’yi güçlü, seçkin bir süvari birliğiyle, yaklaşık bin kişilik okçularla geri gönderdiler. Bu birlikler aniden Çora Kapıları’ndan ilerleyip, oradaki Pers muhafızlarını hiç umursamadan, büyük Boar [Kür] nehrine doğru kartallar gibi süzöldüler; karşılarına çıkan kimseyi bağışlamadan yollarına devam ettiler. Gürcistan ve Yegeria [Lazika/Kolkhis] topraklarından geçip denizi aşarak saraya ulaştılar. Büyük Kral Herakli’yle karşılaşp, karşılıklı olarak her biri kendi yasalarına göre yemin ettikten sonra, seferleri için ondan izin aldılar ve artık hiçbir engele aldırmadılar.”²³

Görüldüğü üzere Kağankatvatsi’nin metni daha ayrıntılı ve Theophanes’in kroniğiyle koşut bir biçimde ittifak davetine değinmektedir. Ancak metinde elçiler için geçen “*denizi aşarak saraya ulaştılar*” ifadesi Konstantinopolis’i değil onların Herakleios’u buldukları yere işaret etmektedir.²⁴ Zira bu esnada Herakleios’un başkentte bulunmadığı üzerinde durmuştuk. Ermenice metinde geçen Ջեփն խափաւ/*Cebu Hakan ifadesi de tıpkı Bizans kroniklerinde “Ziebel” olarak kaydedilen “Yabgu” ünvanının Ermenice formudur.²⁵ Şu halde “Cebu” ünvanıyla anılan kişi kimdi? Marquart bu olaylarla ilgili olarak söz konusu kişinin Batı Türk Kağanlığı’nı yöneten Tong Yabgu olduğunu ileri sürmektedir.²⁶ Aynı yazar farklı bir eserinde bu ünvanın Çin kaynaklarında *Yehu’ya²⁷/葉護 yani Yabgu’ya karşılık geldiğini belirtmektedir.²⁸ Fransız Sinolog Chavannes ise her ne kadar o dönemde Hazarların Batı Türk Kağanlığı’na tabi olduğunu kabul etse de somut bir gerekçe göstermeksizin bu kişinin Tong Yabgu olduğunu reddetmekte ve ayrıca bu ünvanı taşıyan kişinin Tong Yabgu’yla karıştırılmaması gerektiğinin altını kesin bir şekilde çizmektedir.²⁹ Ancak Tong Yabgu’nun, Herakleios’la beraber anlaşılan veya sefere çıkan Ziebel olmasa dahi Hazarların, Bizans’ın bağlaşıkları olarak Batı Türk Kağanlığı’nın İran’ın doğusundaki mevkillerde ilerlemesini kolaylaştırdığı bir gerçektir. Zira Çinli hacı Xuan Zang’ın 630’da, Hindistan yolculuğu sırasında ziyaret ettiği Tong Yabgu döneminde Türk Kağanlığı’nın gücünün zirveye ulaşması bu savı kanıtlamaktadır.³⁰

²¹ *The Chronicle of Theophanes Confessor*, s. 446.

²² İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998, s. 168.

²³ Movses Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, haz. Varag Arakelyan, Hayastan Hratarakçutyun, Yerevan 1969, s. 107-108. Ayrıca bkz. M. İ. Artamonov, *Očerki drevneyşey istorii Hazar*, Gosudarstvennoye sotsial’no-ekonomičeskoye izdatel’stvo, Leningrad 1936, s. 52.

²⁴ Constantine Zuckerman, “The Khazars and Byzantium The First Encounter”, *The World of Khazars: New Perspectives Selected Papers from the Jerusalem 1999 International Khazar Colloquium hosted by the Ben Zvi Institute*, edited by Peter B. Golden, Haggai Ben-Shammai and András Róna-Tas, Brill, Leiden-Boston, 2007, s. 414.

²⁵ Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica II. Sprachreste der Türkvölker in den Byzantinischen Quellen*, Akademie-Verlag, Berlin 1958, s. 130.

²⁶ J. Marquart, *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*, Dieterich’sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig 1903, s. 394, n. 2.

²⁷ Wade Giles sistemiyle yazılışı Yeh-hu.

²⁸ J. Marquart, *Ērānšahr*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin 1901, s. 208.

²⁹ Chavannes, *Documents*, s. 256. Tong Yabgu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Gürhan Kirilen, “Xuang Zang’ın Orta Asya İzlenimleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 1/53, Ankara 2013, s. 63-84.

³⁰ Chavannes, *Documents*, s. 256. Bu konudaki tartışmalara dair daha ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Zuckerman, “The Khazars and Byzantium”, s. 412-413.

HERAKLEİOS DÖNEMİ BİZANS-SASANI SAVAŞINDA MÜTTEFİK BİR GÜÇ: BATI TÜRK KAĞANLIĞI

Kağanlatvatsi'nin zikrettiği bu görüşmeler 625 yılının başında başlamış ve aynı yılın yazına değin devam etmiştir. Ancak ittifakın ilk önemli meyvesini 626'da gerçekleşen olayda verdiği anlaşılıyor.³¹ Zira 626 yılı Herakleios ve Bizans için geçmiş yıllara göre daha ciddi bir tehlikeyi işaret ediyordu. En nihayetinde imparatorun korktuğu başına gelmiş, Sasaniler Avarlarla Bizans'a karşı ittifak yapmıştı. Anlaşılacağı üzere imparatorluk her iki taraftan tehdit altına girmişti. Daha önce Doğu ile Batı arasında ortak bir düşmana karşı ittifak yapılmıştı ama Bizans'a karşı yapılan bu ittifak, o zamana değin hiç bu kadar kararlı ve ürkütücü olmamıştı; bağlaşıklık güçler şimdi başkent Konstantinopolis'i kuşatma planlarını uygulamaya koymuştu. Düşmanlarının birleşmesi, Herakleios'un tasarılarını zora sokan bir eylemdi. Bu sırada II. Hüsrev'in komutanları olan Şahrbaraz ile Şahin komutasındaki Sasani ordusu Konstantinopolis'e doğru çoktan yola koyulmuştu. Ancak Herakleios tasarılarını ustalıklı hazırladı; ne Şahrbaraz'ın ilerlemesini durdurmayı ne de Doğu'daki mevzilerini terk edip Konstantinopolis'i savunmayı düşündü. Bunun yerine ordusunu üçe ayırdı. Bir kısmını kendi yanında tuttu; bu kuvvetler Armenia'yı koruyacak, gerektiğinde ise Sasani topraklarına saldıracaktı. Ordunun ikinci kolu, Şahin'e karşı koymak üzere Theodoros'un komutasına verilmişti. Son grubu oluşturan deneyimli birlikleri ise başkente takviye kuvvetler olarak göndererek onlara savunmada izlenecek yöntemlere ilişkin ayrıntılı talimatlar verdi.³² Herakleios, II. Hüsrev'in bu hamlesine karşı bir nevi misilleme yaparak bağlaşıkları olan Türkleri Sasani topraklarını istila etmesi için gönderdi. Kağankavatsi, bu konuda şunları söylemektedir:

“Herakli'nin [Herakleios] emriyle Hazırlar [Hazarlar], sayısız kalabalıklı birlikte harekete geçerek ülkemizi yağmalamaya başladılar. Bunun üzerine Pers Kralı Hosrov [Hüsrev], elçilerini onların yanına gönderdi ve şu mesajı ilettiler: ‘Benim ülkemin topraklarına kimin emriyle girdiniz? Benim yüzümden kaçak durumuna düşmüş ve Batı denizinin adalarında dolaşan kişinin mi? Eğer onun altınını, gümüşünü, değerli taşlarını, altın işlemeli ve incili giysilerini, ipeklilerini ve erguvanî kumaşlarını arzuladıysanız, sizi onun vereceğinden kat kat fazlasıyla memnun edebilirdim. Bu yüzden size söylüyorum: onun boş talepleri adına bana karşı düşmanca tutumunuzu sürdürmeyin. Ama sürdürürseniz, bu sizin seçiminiz olur. Şimdi size, yakında ne yapacağımı önceden söylüyorum. Anlattıklarınıza göre, onu desteklediğiniz için, onun bu girişimini benim ona izin verdiğim şeklinde yorumluyorsunuz. O halde, onun bulunduğu yerden büyük ve zafer kazanmış komutanım Şahrbaraz'ı [Şahrbaraz], iki cesur askerim Şahin [Şahin] ve Krtikaren'i ve ayrıca Batı'ya karşı harekete geçirmek için hazırladığım binlerce seçkin silahlı askerimi çağıracağım. Artık onların yönünü doğuya çevireceğim ve tüm gücümle sizin üzerinize yürüteceğim. Sizi bırakmayacağım, size ne huzur ne de dinlenme fırsatı tanıyacağım. Sizi yeryüzünün uçlarına kadar süreceğim.’”³³

Ermenice kroniğin devam eden satırlarında, II. Hüsrev'in bu tehditkâr ifadelerinden sonra Türklerin etkinliklerinin son bulduğu ve geldikleri istikamette geri çekildikleri yazılıdır. Ancak bu sefer sırasında ele geçirilen ganimetler Yabgu'nun iştahını kabartmış ve aynı yerlere bizzat kendisinin başında olduğu bir orduyla sefere çıkma kararı almıştır. Bu nedenle askerlerine olası bir sefer için hazır olmalarını emretmiştir.³⁴ Gerçekten de Herakleios hızlı ve doğru kararlar alarak akıllıca davranmıştı. Bağlaşıkları olan Türklerle bu saldırının gerçeklemesi yönünde emir vererek stratejik bir hamle yapmıştı. Dolayısıyla Herakleios'un bu hamlesi, oldukça yerindeydi.

Herakleios muhtemelen 626'nın sonlarında Yabgu'dan bağlaşmaya uygun bir şekilde tekrar askerî destek istedi. Yabgu bu orduların başına Şad (𐰽𐰺𐰍/*Şat) ünvanını taşıyan yeğenini atamıştı. Bu ordu hızla yola çıkıp tüm Albania ile Azerbaycan'ın bir kısmını yağmaladı ve çok sayıda kişiyi tutsak aldı.³⁵ Şad'ın komutasındaki birlikler daha sonra Aras nehri civarına gelip burada ordugâhlarını kurdular. Şad, burada II. Hüsrev'e hitaben bir mektup kaleme aldı.³⁶ Bu mektupta Herakleios'la bağlaşıklarını ve ona yardım etmek için geldiklerini ifade ederek Sasani kralına şunları söylüyordu:

“Eğer Roma kralı karşısında geri adım atmazsan, ondan zorla aldığın bütün ülke ve şehirleri ona bırakmazsan, şu anda kendi hâkimiyetin altında tuttuğun, onun ülkesinden esir aldığın herkesi ve bütün Hristiyan halkların tapınıp yücelttiği Haç tahtasını [geri] göndermezsen ve onun [Roma kralının] sınırları dışına bütün askerlerini çıkarmazsan kuzeyin kralı, bütün dünyanın efendisi, [ve] bütün kralların kralı şöyle diyor: ‘Ey Asorestan valisi, Roma kralına senin tarafından yapılan bir kötülüğün karşılığında sana iki katını vereceğim. Kendi kılıcımın senin bütün topraklarına

³¹ Kaegi, *Heracius*, s. 142. Artamonov, ittifakın gerçekleştiği tarih hakkında Kağankatvast'nin kroniğindeki kayıtları esas almaktadır. Rus tarihçi Kağankatvatsi'nin kroniğindeki ardışık olayların sunulmasında haklı bir biçimde anakronizm sorunu olduğunu belirtmekle birlikte ittifakın gerçekleşmesiyle ilgili tarihin 624 olduğunu ileri sürmektedir. Yazar bunun gerekçesi olarak yine Kağankatvatsi'nin Tiflis kuşatmasıyla ilgili zikrettiği 626 tarihinden hareket etmektedir. Çünkü Kağankatvatsi, kroniğinde ittifak ilişkilerinin Tiflis kuşatmasından iki yıl önce başladığını söylemektedir. Ancak Artamonov'un bu konuda tek yetkili kaynak olarak Kağankatvatsi'yi esas olması pek doğru bir yaklaşım olmasa gerekir. Zira Ermeni kroniklerinde yazarın da ifade ettiği gibi olayların sunumu ve tarihlendirilmesi genellikle sorunludur. Kaynaklarda Herakleios'un 624 seferi için Lazikalı, İberialı ve Abhazialı unsurlardan destek aldığına dair veriler olsa da Hazarlara veya Batı Türk Kağanlığı'na bu anlamda müracaat ettiği yönünde açık bir bilgi yoktur. Artamonov'un görüşleri için bkz. Artamonov, *Oçerki drevneyşey istorii*, s. 51-52. Kağankatvatsi'nin kroniğindeki bu konuya dair anlatıların eleştirel bir yorumu için bkz. Zuckerman, “The Khazars and Byzantium”, s. 404-417.

³² Bury, *A History of the Later Roman Empire*, s. 236-237.

³³ Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 102.

³⁴ Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 102-103; Artamonov, *Oçerki drevneyşey istorii*, s. 55.

³⁵ Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 108; M. İ. Artamonov, *İstoriya Hazar*, İzdatel'stvo Gosudarstvennogo Ermitaja, Leningrad 1962, s. 146.

³⁶ Artamonov, *Oçerki drevneyşey istorii*, s. 54.

gireceğim, tıpkı senin onun topraklarına girdiğin gibi. Sana huzur vermeyeceğim ve sana söylediğim bu sözü yerine getirmekte gecikmeyeceğim.”³⁷

II. Hüsrev elçinin getirdiği bu mektubu okuyunca çok korkmuş ve tedirgin olmuştu. Ancak korktuğunu ondan gizlemeye çalışıyordu. Bu nedenle içinde bulunduğu ruh halini perdelemeye çalışarak sert ve tehditkâr bir üslupla şu cevabı verdi: “*Git, [kralına] ve benim kardeşim Hakan’a söyle ki, [sizin yurdunuz] çok uzun zamandır hem benim atalarım hem de ben tarafından saygı duyulmuş ve bizim sevgili kardeşimizin yurdu olarak kabul edilmiştir. Bizler, oğullarımız ve kızlarımız aracılığıyla birbirimizle akraba olduk. Bu nedenle, senin, [senin akrabalarına] karşı bu kadar küçültücü ve aşağılayıcı bir şekilde davranman, [Romalı kölenin] sözlerine kulak vermen sana yakışmadı.*”³⁸ Bunun üzerine elçi kendi ülkesine dönmüştü. Kuşkusuz Türkler, bu saldırılarıyla Sasanilerin dikkatini Bizans’tan uzaklaştırıyor ve Herakleios’a yeni bir bağlaşıklıkla savaşa tekrar hazırlanma fırsatı vermek amacı taşıyorlardı.³⁹

Ne var ki elçinin geri dönmesi Sasani topraklarındaki Türk saldırılarının son bulduğu anlamına gelmiyordu. Zira Yabgu, bir sonraki yıl yani 627’de oğlunu da yanına alarak muazzam bir orduyla Sasaniler üzerine yola çıktı. Yabgu zaten daha önce olası bir harekât için gerekli talimatları askerlerine vererek hazır olmalarını söylemişti. Anlaşılan II. Hüsrev’in Yabgu’ya Şad üzerinden gönderdiği haber pek bir işe yaramamıştı. Onların yola çıktığını öğrenen II. Hüsrev, düşmanlarını Partav (Berdea) kalesinde karşılamak için hazırlıklara başladı. Bunun için Gayşak adlı bir komutanını bu işle görevlendirerek çevre eyaletlerde yaşayan nüfusu Partav’a aktarmasını emretti. Ayrıca ülkenin ileri gelenleriyle de ittifak yapmasını istedi. Ancak Yabgu çoktan yola çıkmıştı. Zira Türk ordusu “*denizin dalgaları*” gibi hareket ederek Derbend’i geçiyor ve Türk askerlerinin fırlattığı oklar insanların üzerine “*dolu gibi yağdığı*” için yaşadıkları korku daha da artıyordu. Türk askerlerinin saldırıları adeta “*aç kurtları*” andırıyordu. Yabgu’nun emrindeki askerler Derbend’de çok sayıda kişiyi kılıçtan geçirmişler ve ilerleyişlerine aynı şekilde devam ederek Partav’ın yolunu tutmuşlardı.⁴⁰ Derbend’de yaşananları duyan ve Partav’ı savunmakla görevli olan II. Hüsrev’in komutanı Gayşak’ın neredeyse korkudan dili tutulmuştu. Bu nedenle emrindekilere kendilerini savunmak için ne yapacaklarına dair hiçbir şey diyememişti. Bu esnada Partav’ı savunmak üzere bir araya getirilen halk, kendilerinin orada ne diye tutulduğunu söyleyerek galeyana gelmiş ve Türk ordusunun yaklaşmasının an meselesi olduğunu dile getirmişti. Sonra mal ve mülklerini orada bırakırlarsa canlarını kurtarabileceklerini düşündüler. Ardından birer ikişer Artsah (Karabağ) bölgesinin dağlarına kaçmaya başladılar. Ne var ki Türk askerleri bu durumu fark edince kaçanların peşine düştüler ve Uti bölgesindeki Kağankatuk köyünün yakınındaki dağın eteğinde bazıları yakaladılar. Fakat hava kararmaya başlayınca etkinliklerine daha fazla devam edemediler. Ellerine geçenlerin bazıları öldürdüler ve bazıları da kendi ordugâhlarına götürdüler. Bazıları ise canlarını kurtararak Artsah’ın tahkimli yerlerine kaçmayı başarabildiler. Kaçanlar arasında II. Hüsrev’in komutanı Gayşak da bulunuyordu. Gayşak ailesiyle birlikte kendisini Sasani topraklarına atmayı başaramamıştı.⁴¹

Yabgu ve askerleri bu seferden sonra yönlerini o zamanlar zengin ve büyük bir ticaret şehri olan Tiflis’e çevirdiler. Herakleios bağlaşıklarının bu bölgeye ilerlediğini duyunca askerleriyle birlikte Tiflis’e doğru yola çıktı. Yabgu ile Herakleios, burada buluşup birbirlerine hediyeler verdiler ve bir araya gelmekten çok büyük bir sevinç duydular.⁴² Bizans kronikleri bu buluşmaya ilişkin daha ayrıntılı bilgiler vermektedir. Ancak anlatı ve içerik bakımından tam olarak uyuşmadıkları için bu kroniklerdeki kayıtları ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. İskenderiyeli Patrik Eutykhios’un kroniğinde Herakleios’un, II. Hüsrev’in üzerine yürümek üzere yaklaşık 5 bin kişiden oluşan birlikle Konstantinopolis’ten yola çıkarak Trapezunde’ye (Trabzon) gelip ordugâh kurduğu yazılıdır. Kronikten imparatorun bu sırada Hazarlara müracaat ettiği yönündeki kayıt şöyledir: “*O [Herakleios], Khazarların [Hazarlar] hükümdarına müracaat etti ve ondan yardım diledi; ona, saray meclisinde hazır bulunduğu üzerine oturabilmesi için teminat olarak küçük bir taht verdi.*”⁴³ Hazarların henüz bu dönemde Batı Türk Kağanlığı’na tabi olduğunu ve kaynaklarda “Hazar” veya “Türk” olarak geçtiğini ifade etmiştik. Ancak Eutykhios’un, imparatorun Konstantinopolis’ten yola çıktığı yönündeki ifadesi hatalı olsa gerektir. Zira imparator daha önce de söylediğimiz gibi 625’teki seferden sonra Pontus’a çekilmiştir. Eutykhios’un eserinde geçen “küçük bir taht” ibaresi, muhtemelen Arapçadaki “serir” yani “taht” sözcüğüne işaret etmektedir. Nitekim İslam coğrafyacısı Mesûdî’de, bu sözcüğün karşılığı olarak “taht” sözcüğünü buluyoruz.⁴⁴

Konstantinopolis Patriği Nikephoros’un kroniğinde, ittifakın ayrıntılarına dair daha geniş bilgiler yer almaktadır. Nikephoros’a göre Lazika’da bulunan Herakleios, Türklerin reisine hediyeler göndermiş ve onu

³⁷ Kağankatvatsi, *Patmutyün Ağvanits Aşharhi*, s. 109.

³⁸ Kağankatvatsi, *Patmutyün Ağvanits Aşharhi*, s. 109; Artamonov, *Oçerki drevneyşey istorii*, s. 55.

³⁹ Artamonov, *İstoriya Hazar*, s. 146.

⁴⁰ Kağankatvatsi, *Patmutyün Ağvanits Aşharhi*, s. 103-104; Artamonov, *İstoriya Hazar*, s. 147.

⁴¹ Kağankatvatsi, *Patmutyün Ağvanits Aşharhi*, s.104-105; Artamonov, *İstoriya Hazar*, s. 148.

⁴² Kağankatvatsi, *Patmutyün Ağvanits Aşharhi*, s.104-105; Artamonov, *İstoriya Hazar*, s.148.

⁴³ *Das Annalenwerk des Eutykhios von Alexandrien*, Herausgegeben von Michael Breydy, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Lovanii 1985, s. 104.

⁴⁴ Mesûdî, *Murûc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2004, s. 85.

HERAKLEİOS DÖNEMİ BİZANS-SASANİ SAVAŞINDA MÜTTEFİK BİR GÜÇ: BATI TÜRK KAĞANLIĞI

Sasanilere karşı ittifaka davet etmiştir. Bunun üzerine Türklerin reisi hediyeleri kabul edip müttefik olacağına dair ona söz vermiştir. Herakleios, bu olumlu cevap karşısında son derece memnun olmuş ve yeni müttefikleriyle görüşmek için onun bulunduğu yere gitmiştir. İmparatorun geldiğini öğrenen Türklerin reisi, muazzam bir kalabalıkla onu karşılamaya çıkmış ve atından inerek yere kapanmak suretiyle yanındakilerle birlikte imparatora saygısını göstermiştir. İmparator kendisine duyulan bu büyük saygıyı görünce ona, eğer dostlukları samimiyse, atından inmesine gerek olmadığını ve kendisine at üzerinde de yaklaşılabilirliğini söylemiş, ayrıca ona “oğlum” diye hitap etmiştir. İmparator buna ilave olarak başındaki tacı çıkarıp Türklerin reisinin başına koymuş ve ardından ona bir ziyafet vermiştir. Ziyafette kullanılan tüm sofrta takımlarını, bir imparatorluk giysisiyle birlikte Türklerin reisine hediye etmiştir. Ayrıca, yanındaki Türk ileri gelenlerine de kendi elleriyle inci işlemeli küpeler hediye etmiş ve onları bu şekilde onurlandırmıştır.⁴⁵ Ancak Herakleios, işini sağlama almak istiyordu. Daha önce Avar kağanıyla yaşadığı hayal kırıklığını tekrar yaşamaktan çekiniyordu. Bu nedenle bu anlaşmayı daha bağlayıcı kılmak amacıyla Türklerin reisine kızı Eudokia’nın resmini gösterip şöyle demiştir: “Tanrı bizi birleştirdi ve seni oğlum yaptı. İşte bu benim kızım, Romalıların Augusta’sı. Eğer benim tarafımı tutar ve düşmanlarıma karşı bana yardım edersen, onu seninle evlendireceğim.” Bu durum karşısında “Türk reisi, resimdeki güzelliğe ve süslere öylesine hayran kaldı ki, resimdeki kişiye âşık oldu ve ittifaka daha da sıkı bağlandı. Hemen, komutanları yönetiminde çok sayıda Türk askerini imparatora teslim etti.”⁴⁶

Edessalı Theophilos da kroniğinde bu ittifaka yer vermekte ve Agapios’un kayıtlarına dayanarak Nikephoros’un kroniğindeki tasvirlerle yakın bir anlatı sunmak suretiyle şunları ifade etmektedir: “Herakleios, Perslere saldırmak için hazırlık yaptı ve Khazarların [Hazarlar] Kralı Khagan’a [Kağan] bir mektup yazarak, kızıyla evlenip akrabalık bağı kurması karşılığında kendisine 40.000 süvari göndermesini istedi.”⁴⁷ Bu pasajda geçen Herakleios’un kağandan 40 bin kişilik süvari birliğine yönelik talebini Theophanes’in kayıtları doğruluyor. Ancak Theophanes’in kayıtlarında iki taraf arasında geçen evlilik anlaşmasına dair herhangi bir kayıt bulunmuyor. Bunun dışında Theophanes’in tasvirleri daha çok Nikephoros’un kayıtlarıyla paralellik gösteriyor. Theophanes ittifaka dair şunları söylüyor:

“Khazarlar [Hazarlar], Khagan’dan [Kağan] sonra ikinci mevkide olan komutanları Ziebel önderliğinde Hazar Kapıları’nı aşarak Pers topraklarına, yani Adraigan [Azerbaycan] bölgesine girdiler. Geçtikleri her yerde Persleri esir aldılar, kasabaları ve köyleri yaktılar. Aynı zamanda İmparator Herakleios da Lazika’dan yola çıktı ve Hazar kuvvetlerine katıldı. Ziebel onu görünce hızla yanına koştu, boynunu öptü ve önünde yere kapanarak saygı gösterdi; bu sırada Persler Tiphilos [Tiflis] şehrinde onları izliyordu. Tüm Türk ordusu da yere kapanarak yüzüstü uzandı ve yabancı uluslarda pek görülmeyen bir saygıyla imparatoru selamladı. Komutanları da kayalıklara tırmanarak aynı şekilde yere kapandılar. Ziebel, genç oğlunu da imparatorun huzuruna çıkardı. İmparatorla yaptığı konuşmadan büyük bir memnuniyet duydu; görünüşü ve bilgeliği karşısında hayran kaldı. Ardından içlerinden 40.000 cesur savaşçı seçip müttefik olarak imparatora verdi ve kendisi kendi topraklarına geri döndü. Herakleios, bu askerleri yanına alarak Khosroes’in [Hüsrev] üzerine yürüdü.”⁴⁸

Görüldüğü üzere kroniklerdeki kayıtlar hem içerik hem de ayrıntı açısından birbirleriyle tam olarak örtüşmüyor. Kuşkusuz bunun nedeni, Bizans tarih yazımının sorunlu olmasından kaynaklanmaktadır. Bizans tarihçilerinin bu ittifakın gerçekleştiği yönünde hemfikir oldukları açık olsa da, Herakleios’un ittifak daveti ile Yabgu’yla buluşması arasında geçen yaklaşık bir buçuk yıllık süre içindeki olaylara temas etmedikleri görülüyor. Doğal olarak bu durum, kroniklerdeki olay örgüsünün karmaşık bir mahiyet almasına ve olguların iç içe geçmesine neden olmuştur. Bu bağlamda özellikle Theophanes’in kroniğindeki kayıtlara dikkatle yaklaşılmalıdır. Zira Theophanes, kapsamlı eserini iki yüz yıl sonra, 811 ile 814 yılları arasında yazmıştır. Bu eser, özgün olmaktan ziyade aceleyle oluşturulmuş bir derleme mahiyeti taşımaktadır ve sınırlı sayıda, kalitesi değişken kaynaklardan alınan malzemelerden meydana gelmiştir. Ele aldığı olayların büyük bir kısmına zaman olarak uzak olması yüzünden, yazar eldeki kaynakları yeterince işleyememiş ve hatta bu malzemelerin değerini düşürmüştür. Dolayısıyla Theophanes’teki kayıtların güvenilirliği, kullanılan kaynaklara bağlı olarak değişmekte ve aktarım sürecinde kimi zaman belirgin bir şekilde sorunlu hale gelmektedir.⁴⁹ Diğer yandan farklı bir sorun, Theophanes ile Edessalı Theophilos’un kroniğindeki 40 bin kişilik askerî yardıma dair kayıttır. Her iki tarihçi de bağlaşıklık Bizans-Türk güçlerinin birinci Tiflis kuşatmasına değinmeden Yabgu’nun geri döndüğünü ifade

⁴⁵ Nikephoros Patriarch of Constantinople Short History, text, translation, and commentary by Cyril Mango, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington 1990, s. 55, 57; Artamonov, *Oçerki drevneyşey istorii*, s. 56-57. Bury, Yabgu’nun (Ziebel) aynı yıl içinde öldüğünü ve bu nedenle siyasî bir amaç uğruna evlendirilmek istenen Eudokia’nın Türk yurduna sürgün edilmekten kurtulduğunu ifade etmektedir. Bkz. Bury, *A History of the Later Roman Empire*, s. 238. Kronikler, evliliğin gerçekleştiğine dair bir bilgi vermesi de Bury’nin, Yabgu’nun aynı yıl içinde ölümüne dair ifadesi Ermeni kroniklerindeki kayıtlarla çelişmektedir. Çünkü Ermeni kronikleri Yabgu’nun 628’de Tiflis’i ikinci kez kuşattığını ifade etmektedir. Bkz. Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 116-117.

⁴⁶ Nikephoros Patriarch of Constantinople Short History, s. 57. Ayrıca bkz. Artamonov, *Oçerki drevneyşey istorii*, s. 57.

⁴⁷ Theophilus of Edessa’s Chronicle, translated with an introduction and notes by Robert G. Hoyland, Liverpool University Press, Liverpool 2011, s. 74.

⁴⁸ The Chronicle of Theophanes Confessor, s. 447.

⁴⁹ James Howard-Johnston, *East Rome, Sasanian Persia and the End of Antiquity*, Routledge Taylor & Francis Group, London-New York 2016, s. 59.

etmektedir. Oysa Yabgu'nun geri dönmesi, Herakleios'la buluşmasının ardından değil, birinci Tiflis kuşatmasından sonra olmuştur.

İttifaka ilişkin dikkat edilmesi gereken nokta, Theophanes haricindeki diğer kroniklerde “Ziebel” adının geçmemesidir. Bu ad, kişi adı olmaktan ziyade bir ünvan olarak anlaşılmalıdır. Theophanes'teki bu “Ziebel” ibaresi, Bizans kaynaklarında Ζιέβηλ formunda yazılmaktadır. Kuşkusuz bu ad, kişi adı olmaktan ziyade Türkçe “Cabgu”, “Baygu”, “Beygu” ve “Bigu” gibi formlarda da yazılan “Yabgu” ünvanının Yunancadaki karşılığıdır.⁵⁰ Bu bağlamda diğer bir dikkat celbeden nokta, Theophanes'in “Ziebel” olarak kaydettiği Yabgu'nun kim olduğudur. Artamonov, bu kişinin 618-626 yılları arasında Türk elçisi olarak Çin'e giden Tong Yabgu'nun küçük kardeşi Moho Şad olduğunu düşünmektedir. Buna ilave olarak Moho Şad hakkında günümüze başka bir veri ulaşmadığını söyleyen Artamonov, onun, kağanın yakın akrabası olarak “Yabgu” ünvanını alabileceği ve Çin tarih yazımının görüş alanı dışında kalan Batı Türk Kağanlığı'nın topraklarını yönetebileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. İkinci bir ihtimal olarak da Kafkasötesi'nde savaşı ve Theophanes'in tanıklığına göre Yabgu'nun oğlu Şad'ın “genç” olmasından hareket ederek Moho Şad'ın küçük oğlu Buli Şad'a işaret etmektedir.⁵¹ Gerçekten de Türklerle birlikte, başlarında kendi *naharar*larıyla Ermeni birlikleri de Kafkasötesi'nde bulunuyorlardı. Bu birlikler, İran'ın doğu sınırlarını koruyorlardı, ancak isyan ederek büyük kağana, yani kuzey ülkelerinin hükümdarına katılmışlardı. Onun emriyle doğudan batıya, kuzey bölgelerinden geçerek “Ճախխխ/”çepeth”in yani Yabgu Kağan'ın ordularına dâhil olmuşlardı. Birçok askerle birlikte, Çora Kapıları (Derbend) üzerinden geçerek Bizans İmparatoru Herakleios'a yardım için yola çıkmışlardı.⁵²

İmparator ittifakı pekiştirdikten sonra Yabgu'yla beraber Tiflis'i kuşatmak için harekete geçti. Kuşatma başlamadan önce düşmanlarının bir araya geldiğini duyan II. Hüsrev, kendi saray muhafızlarından oluşan bin kişilik bir süvari birliğini derhal yola çıkardı. Yardımcı birliklerin geldiğini gören şehir sakinleri rahatlamıştı. Bağlaşık Bizans-Türk ordusunun mancınıklarla surları dövmeye başlamasına karşın herhangi bir yılgınlık ve korkaklık belirtisi göstermemişlerdi. Ancak bu bağlaşık güçler büyük kayıp verince kendi aralarında müzakerelere başladılar. Herakleios, Yabgu'nun serin bir iklimde yetiştiği için yaz sıcaklarına dayanamayacağını ve gelecek yıl sıcak aylar geçtikten sonra ordusuyla II. Hüsrev'in üzerine yürümek için hazır olmasını söyleyerek geri dönmesini istemişti. Fakat kendisinin, II. Hüsrev'in topraklarına saldırmaktan vazgeçmeyeceğini ifade etmişti.⁵³ Diğer yandan şehir sakinleri, düşman ordularının yeterince yorulduğunu fark etmişti. Bunun üzerine onlarla alay etmeye başlamışlardı. Büyük bir kabak getirip üzerine Yabgu'nun resmini çizdiler. Bu resim bir arşın uzunluğunda ve genişliğindeydi. Yabgu'nun kirpikleri yerine kimsenin göremeyeceği bir biçimde düz bir çizgi çizdiler. Sakal bölgesini aşağılayıcı bir şekilde boş bıraktılar ve burun deliklerini bir karış genişliğinde yapıp altına herkes onu tanıyabilsin diye birkaç kıl çizdiler. Daha sonra bu resmi alıp surların karşısına koydular ve onlara göstererek “*İşte, sizin Kayseriniz, Kralınız! Dönün ve ona tapın, çünkü bu Cebu Hakan'dır!*” dediler. Ardından bir mızrak alıp bu resmin çizildiği kabağın üzerine sapladılar ve hakaret dolu sözler sarf ettiler. Herakleios ve Yabgu bu durum karşısında çok kızdılar ve bu hakaretin intikamı alınana kadar karşı taraftan hiç kimseyi sağ bırakmayacaklarına dair yemin ettiler.⁵⁴ Bu hadiselerin yaşandığına Gürcü kronikleri de değinmektedir. Ancak Gürcü kronikleri çok daha farklı bir anlatı sunarak Tiflis kuşatmasıyla ilgili şunları söylemektedir:

“Bundan birkaç yıl sonra Roma'da Kral Maurikios'un akrabası olan Herakleios adında bir adam ortaya çıktı. Kral Phokas'ı öldürdü ve Roma'yı ele geçirdi. Güç kazandı ve batıdan Türkleri getirdi. Sayısız asker topladı ve Gerçek Haç'ı aramak için Perslere saldırdı. Önce Kartli'ye geldi. Stepanoz, Perslere karşı isyan etmek istemedi. Bu yüzden kaleleri güçlendirdi ve Tiflis'te konum aldı. Kral Herakleios geldi ve Tiflis'i kuşattı. Ancak Stepanoz cesur ve kararlı bir savaşçıydı. Her gün şehir kapılarından çıkarak Roma askerleriyle savaştı. Sonra bir çarpışmada onu öldürdüler. Böylece kral Tiflis'i ele geçirdi. Ancak Kala kalesinde kralın egemenliğini kabul etmeyen bazı adamlar kaldı. Kale komutanı kaleden seslenerek krala hakaret etti: ‘Bir keçisakalın, bir de keçi boynun var.’ Kral şunları söyledi: ‘Bu adam bana keçi dedi, ama sözleri doğru.’ Daniel Kitabı'nı aldı ve içinde şöyle bir şey buldu: ‘Batıdan gelen keçi çıkacak ve doğudaki koçun boynuzlarını kıracak.’ Bunun üzerine kral sevindi ve Perslere karşı her şeyin başarılı olacağına inandı. Sonra kral, Kaheti Eristavisi Adamase'yi çağırdı. Adamase, Gürcü Kralı Bakur'un torunuydu ve Vahtang'ın soyundandı. [Kral] Tiflis'i ve Kartli Prensliği'ni ona verdi. Onun yanında Cibga adında bir eristaviyi bıraktı ve Kala'ya saldırmasını emretti. Kral ise Perslerle savaşmak için yola çıktı.”⁵⁵

Anlatı her ne kadar farklı olsa da Gürcü kroniğinde Türklerin Herakleios'la birlikte olduğu görülmektedir. Gürcü kroniği bu kuşatmada Herakleios ve Yabgu'nun birliklerinin başarılı olduğu yönünde bir anlatı

⁵⁰ László Rásonyi, *Onomasticon Turcicum*, Indiana University Press, Indiana 2007, s. 321; Moravcsik, *Byzantinoturcica II*, s. 130; Peter B. Golden, *Khazar Studies. An Historico-Philological Inquiry into the Origins of the Khazars*, vol. I, Akadémiai Kiadó, Budapest 1980, s. 187 vd.

⁵¹ Artamonov, *İstoriya Hazar*, s. 146-147.

⁵² Sebeos, *Patmutivn*, s. 104; Artamonov, *İstoriya Hazar*, s. 147.

⁵³ Kağankatvatsi, *Patmutiun Ağvanits Aşharhi*, s. 105-106; Artamonov, *İstoriya Hazar*, s. 148-149.

⁵⁴ Kağankatvatsi, *Patmutiun Ağvanits Aşharhi*, s. 106-107; Artamonov, *İstoriya Hazar*, s. 149; Kaegi, *Heraklius*, s. 144.

⁵⁵ Robert W. Thomson, *Rewriting Caucasian History. The Medieval Armenian Adaptation of the Georgian Chronicles*, Clarendon Press, Oxford 1996, s. 233-234.

HERAKLEİOS DÖNEMİ BİZANS-SASANI SAVAŞINDA MÜTTEFİK BİR GÜÇ: BATI TÜRK KAĞANLIĞI

sunmaktadır. Oysa bu kuşatma başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁵⁶ Diğer bir önemli husus ise Herakleios'un, Kaheti Eristavisi Adamese'nin yanında "Cibğa" adında geçen kişiyi bırakıp Sasani topraklarına doğru yoluna devam etmesidir. Gürcü kroniğinde bu "Cibğa" adlı kişinin açıkça Yabgu'ya işaret ettiği anlaşılmaktadır. Bu ünvan Gürcü kroniklerinde "Cibğa", "Cibğaa" ve "Cibğu" formlarında geçmektedir.⁵⁷ Metinde geçen "Cibğa" sözü muhtemelen kişi adı olarak alınmış ve "Eristavi" ünvanıyla birlikte kullanılmıştır. Eristavi, sözlük anlamıyla "halkın önderi" demektir. Genellikle "vali" veya "dük" ünvanına karşılık gelmektedir. Eristavi, kendi bölgesinde en yüksek yetkiye sahipti ve askeri gücü yönetmekten sorumluydu.⁵⁸ Dolayısıyla metinde kişi adı olarak geçen Cibğa yani Yabgu için "Eristavi" ünvanı anlam bakımından doğru kullanılmıştır. Hatırlanacağı üzere Herakleios, Yabgu'nun yaz sıcaklarına dayanamayacağını düşünerek onun geri dönmesini istemiş fakat kendisinin Sasanilerle mücadeleye devam edeceğini söylemişti. Dolayısıyla Gürcü kroniğindeki ifadeler hem Kağankatvatsi'nin anlatılarına hem de Yabgu'yla ilgili olarak "40.000 cesur savaşçı seçip müttetik olarak imparatora verdi ve kendisi kendi topraklarına geri döndü. Herakleios, bu askerleri yanına alarak Hüsrev'in üzerine yürüdü" diyen Theophanes'in kayıtlarına uygundur.⁵⁹

Bu sırada Herakleios ile Yabgu'nun birlikte savaştığından haberdar olan II. Hüsrev, derhal komutanı Şahrbaraz'a bir mektup yazıp onu yaşanan bu gelişmelerden haberdar etti. Zira düşmanlarına karşı koyabilecek sayıda bir orduya sahip değildi. Bu nedenle Konstantinopolis'i düşürmeye çalışan Şahrbaraz'ın geri dönüp bu saldırıları engellemesini istiyordu. Ancak II. Hüsrev'in yazdığı bu mektup Bizanslılar tarafından yolda ele geçirilip Herakleios'a teslim edildi. İmparator mektubu okuduktan sonra içeriğini değiştirmek suretiyle II. Hüsrev'in ağzından farklı bir mektup kaleme aldı. Mektubun üzerine II. Hüsrev'in mührünü basarak Şahrbaraz'a yanıltıcı bir mesaj gönderdi. Mektubun içeriği şöyleydi: "Roma İmparatoru, Türklerle bir ittifak yaptı ve Adorbadagan [Azerbaycan] denilen ülkeye kadar ilerledi. Ona karşı bir ordu gönderdim ve onu Türklerle birlikte yok ettim; sağ kalanlar da kaçtı. Bu nedenle, Roma topraklarından ayrılma; Khalkedon'u [Kadıköy] kuşatmaya devam et, Romalı esirler al ve onların topraklarını harap etmeye devam et." Şahrbaraz bu mektubu okuyunca doğal olarak geri dönmeyip savaşıma devam etmişti.⁶⁰ Herakleios böylece bu hileyle II. Hüsrev'in tasarılarını boşa çıkarmıştı.

Tiflis'te arkasını sağlama alan Herakleios, Yabgu'nun emrine verdiği oğlu ve 40 bin kişilik kuvvetle birlikte Sasanilerin üzerine yürümeye devam etti.⁶¹ Hızlıca Armenia'yı geçip Aras nehrini aşarak Asuriye topraklarına girdi. Ancak yol boyunca ilerlemeye devam ederlerken Yabgu'nun oğlu ile yardımcı Türk kuvvetleri seferin zorluklarına dayanamadıkları için imparatoru terk etmişlerdi. Ancak bu durum Herakleios'u yolundan alıkoymadı. Yolculuğu boyunca karşısına çıkan her şeyi acımasızca yok ederek hiç durmaksızın Sasani topraklarının derinliklerine ilerledi. Herakleios 1 Aralık 627'de Büyük Zab nehrini geçti ve Ninova yakınlarında konakladı. Savaş çıktığında tarihler 12 Aralık'ı gösteriyordu. Bu savaşta Herakleios, II. Hüsrev'in askerlerini bozguna uğrattı. Ardından Sasanilerin başkenti Ktesiphon'a yöneldi. Yol üzerindeki II. Hüsrev'in yerleşim yeri olan Dastagerd'i ele geçirdi; ancak Ktesiphon yakınlarında durdu. Çünkü burada Sasani ordusu onun yolunu kesmişti. Bunun üzerine Herakleios, bir kez daha savaşa girme riskini göze alamadı. Bu nedenle Azerbaycan bölgesinde yer alan Gence'ye yöneldi. Bu durum, ilkin Bizanslılar tarafından seferin başarısız olduğu yönünde bir algı oluşturdu. Ancak Herakleios geri dönüş yolundayken Sasani sarayında II. Hüsrev'in öldürüldüğünü duydu. Onun ölümünden sonra Sasani tahtına çıkan oğlu Kavad Şiroe (628), derhal Herakleios'la barış görüşmelerine başladı. Bu barış, 3 Nisan 628'de sağlandı.⁶² Yapılan barış anlaşmasına göre önceden Bizans'a ait olan tüm bölgeler iade edildi. Bu bölgeler Armenia, Roma Mezopotamya'sı, Suriye, Filistin ve Mısır'dı. Bu anlaşma kuşkusuz Bizans'ın zaferi olmakla beraber Sasanilerin sükûtu anlamına geliyordu. Böylece yaklaşık altı yıllık bir aradan sonra Herakleios başkentine geri dönmeyi başardı.⁶³

Her ne kadar barış tesis edilse de Yabgu, 627'de Tiflis'ten çekilirken bir sonraki yıl savaşmak üzere Herakleios'a verdiği sözü tutmuştu. Bu nedenle anlaşmaya uygun olarak Yabgu ve Şad unvanlı oğlu 628'de Tiflis'e ikinci kez saldırdı. Şehir sakinlerini kılıçtan geçirerek yaklaşık iki ay boyunca surları kuşatmaya devam ettiler.⁶⁴ Bu sırada biri Pers diğeri Gürcü olmak üzere iki üst düzey yönetici yakalanarak Yabgu'nun huzuruna getirildiler. Yabgu ilk Tiflis kuşatmasında onun resmini kör olarak çizip alay eden bu iki kişinin gözlerinin oyulması için emir verdi. Ardından onları boğarak öldürdükten sonra derilerini yüzüp vücutlarını otla doldurdu ve onları surlardan aşağı sallandırdı. Yabgu, Tiflis'ten çok sayıda altın ve gümüşü ganimet olarak kazandı. Daha sonra oğlu Şad'ı orada bırakıp tüm ganimeti yükleyerek yola çıkmak için hazırlık yaptı. Yabgu ayrılırken oğlu

⁵⁶ Artamonov, *Oçerki drevneyşey istorii*, s. 57.

⁵⁷ Golden, *Khazar Studies*, s. 187.

⁵⁸ Alexander Mikaberidze, *Historical Dictionary of Georgia*, The Scarecrow Press, Toronto 2007, s. 287.

⁵⁹ *The Chronicle of Theophanes Confessor*, s. 447.

⁶⁰ Nikephoros Patriarch of Constantinople *Short History*, s. 56, 59.

⁶¹ Artamonov, *Oçerki drevneyşey istorii*, s. 58.

⁶² Artamonov, *İstoriya Hazar*, s. 149.

⁶³ Ostrogorski, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 96-97.

⁶⁴ Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 116-117; Artamonov, *İstoriya Hazar*, s. 150.

Şad ile adamlarına talimat vermekten geri durmamıştı. Onlara Albania toprakları üzerine yürümelerini, ülkenin ileri gelenlerinin Şad'a boyun eğmeleri ve kendi kağanlığına tabi olmaları, ayrıca kasabaları, kaleleri ve pazarları ordusuna teslim etmeleri şartıyla canlarının bağışlanabileceğini söyledi. Yabgu bununla birlikte on beş yaşından küçük çocukları köle olarak alıp öldürmemelerini ve kadınları tutsak etmelerini emretti.⁶⁵ Zira Bizans-Türk ittifakına göre Gürcistan Bizans'ın etki alanına girmeli, Doğu Kafkasya ise Yabgu'nun egemenliği altında olmalıydı. Bu nedenle Yabgu, bu ittifaka tam olarak uygun bir biçimde hareket etmişti. Gürcistan'ı temizledi ve oğlu Şad'a Armenia'nın itaatini sağlama görevini verdi.⁶⁶

Yabgu ganimetlerle birlikte oradan ayrılınca Şad ve askerleri aldıkları emirleri derhal uygulamaya başladılar. İlk verilen talimatlara göre kendilerine işaret edilen bölgelere doğru hareket ettiler. Şad, vaktiyle Sasani sarayında yaklaşık yirmi beş yıl esaret altında tutulan ve II. Hüsrev'in yerine tahta çıkan Kavad Şiroe tarafından serbest bırakıldıktan sonra memleketi Albania'ya dönen Katolikos Viroy ile Pers marzpanına (vali) elçiler göndererek teslim olmalarını istedi. Marzpan bu talebi kabul etmeyip Pers topraklarına kaçtı. Katolikos Viroy ise büyük bir sıkıntı içine girmişti. Daha önce yediği hain yaftasını tekrar yememek için Sasani kralına mektup yazarak karşı karşıya kaldığı tehditlerin neler olduğunu söyledi. Mektupta Sasani kralı izin verdiği takdirde Şad'a teslim olacağını ama eğer kral bunu onaylamazsa ülkeyi terk edeceğini ifade etti. Viroy, Sasani kralından haber beklediği esnada bir taraftan da Şad'ın gönderdiği elçileri oyalamaya çalışıyordu. Bu maksatla onlara bir miktar gümüş vererek çeşitli bahaneler öne sürüyordu. Ancak elçiler en sonunda neden oyalandığını sormak suretiyle Viroy'a sinirlendiler ve Albania'ya dört bir yandan başlatılacak savaş için belirlenen gününün geldiğini söylediler. Elçiler ayrıca, eğer Şad'ın emirlerine uymayacaksa kaçmasını telkin ettiler. Zira Viroy'un kendilerine verdiği hediyeden dolayı onu öldürmek istemiyorlardı.⁶⁷ Ancak aynı gün Şad'ın askerleri birden saldırıya geçtiler. Önceden yaptıkları tasarıya göre Albania'nın her tarafına eş zamanlı saldırıda bulundular. Çok sayıda insanı kılıçtan geçirdiler ve kurtulabilenler ise açlığın pençesine düştüler. Daha sonra kaçmakta olan Viroy'un peşine takıldılar.⁶⁸ Viroy, Çaraberd kalesine sığındı. Bunu öğrenen Şad, elçilerine Viroy'u zorla yanına getirmelerini emretti. Bunun üzerine kalenin ileri gelenleriyle bir araya gelen Viroy, teslim olup olmamak konusunda müzakerelere başladı. Bu müzakerelerden sonra paha biçilmez hediyelerle birlikte elçilerin nezaretinde Şad'a teslim olmak üzere yola çıktılar. Vadilerden ve dağların arasından geçerek Uti eyaletinin güzel, düz ve verimli ovasına vardıklarında Şad'ın hadsiz hesapsız ordusu nedeniyle geçtikleri yerleri tanıyamadılar. Şad'ın otağı bu sırada Partav yakınlarında bulunuyordu. En nihayetinde Partav'a ulaşmayı başarabildiler.⁶⁹ Kağankatvatsi, Viroy'un ağzından buradaki Türklerin âdetlerine dair gözlemlerini şöyle nakletmektedir:

“Onlar vardığında, saraydaki soylular ve yüksek rütbeli kişiler onun yanındaydılar. Orada onları [Türkleri], ağır yüklerle dolmuş deve kervanı gibi diz çökmüş bir halde gördük. Kaplar, bozulmuş hayvan etleriyle doluydu. Bunların yanında yemeklerini batırmak için tuzlu suyla dolu kaplar vardı. Hem kadehler hem de içki kapları, Tpgis'ten [Tiflis] getirilen ganimetlendendi, bunlar altın işlemeli gümüşten yapılmıştı. Ayrıca boynuzdan yapılmış içki kapları ve büyük ahşap kaşıklar da vardı, bunlarla çorbayı karıştırıyorlar ve aynı yağlı, donmuş, kirli et parçalarını bir kaptan tüketiyorlardı. İki ya da üç kişi, oburca, kaliteli şarap ya da deve ve at sütünü [kımız] farkına varmadan ölçüsüzce içiyor, şişmiş tulumlar gibi midelerini dolduruyorlardı. Önlerinde düzenli bir şekilde görevli olan sakileri yoktu, arkalarında ise hizmetkârları bulunmuyordu. Kralın oğlunun, çevresini saran, kalkanlarla kaplı, sık dizili mızraklarla duran askerlerden başka ne hizmetkârı ne de sakisi vardı; onlar onun kapısını dikkatle koruyorlardı.”⁷⁰

Viroy daha sonra ona eşlik edenlerle birlikte Yabgu'nun oğlu Şad'ın huzuruna çıktı. Viroy, Şad'ın çadırına girince yüzükoyun kapanmak suretiyle ilkin ona saygısını gösterdi ve ardından hediyelerini sundu. Şad bu hediyeleri bizzat elleriyle aldıktan sonra onu kendi yanına çadıra oturttu. Ardından onun gelmesinden memnuniyet duyarak bir daha Albania topraklarını yağmalamayacağını ve ordusuna bu yönde emir vereceğini söyledi. Ayrıca babası Yabgu'nun üzerine yemin ederek her neye ihtiyaçları varsa yerine getireceğini ifade etti. Ancak Şad, Albania'ya komşu olan bölgeler üzerindeki seferlerin devam edeceğini de ekledi. Şad'ın söylediklerine göre Albania, Lpink ve Çora bölgeleri babası Yabgu'ya ebedî kağanlık mirası olarak verilmişti. Bunun üzerine Viroy ona kendisinin ve halkının Şad ile Yabgu'nun kulları olduğunu ve kılıcını çekmediği sürece Sasani'ye hizmet ettikleri gibi onlara da hizmet edeceklerini ifade etti. Bu anlaşmadan sonra Viroy'a “Tanrı Şad” ve “Tanrı Katolikos” dediler. Onunla birlikte oraya gidenlere ise “Sevgili Kardeşler” adını verdiler. Peşinden yemek faslına geçtiler. Viroy ve yanındakilerin önüne temiz olmayan etlerle dolu kaplar koydular ve yemeği kendi âdetlerine göre diz çöküp oturarak yemelerini söylediler. Ancak Viroy ve yanındakiler Paskalya orucunda oldukları için yemeklere dokunmak istemediler. Bunun üzerine Türkler, onların bu isteğine saygı gösterdiler. Etleri kaldırıp bunun yerine onlara tavada pişirilmiş biraz ince ekmek koydular. Viroy ve

⁶⁵ Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 117-118.

⁶⁶ Artamonov, *Istoriya Hazar*, s. 151.

⁶⁷ Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 118-120.

⁶⁸ Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 120-121.

⁶⁹ Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 121-123.

⁷⁰ Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 123-124.

HERAKLEİOS DÖNEMİ BİZANS-SASANI SAVAŞINDA MÜTTEFİK BİR GÜÇ: BATI TÜRK KAĞANLIĞI

beraberindekiler Tanrı'ya şükrederek ekmeği kutsayıp böldüler ve onları memnun etmek için yediler. Yemekten sonra Şad, Viroy ve beraberindekilerin ülkesine dönmesini ve kendi yurtlarında rahatça yaşamalarını söyleyerek yola çıkarılmalarını emretti.⁷¹ O günden sonra Viroy, Türklerin ordugâhına sık sık ziyarette bulundu ve onlara güven verdi. Viroy'un Şad'dan bazı istekleri oldu. Köylere, tarlalara, kalelere ve yerleşim yerlerine halkın rahatça çalışabilmesi ve korunması için askerler göndermesini istedi. Bununla birlikte Şad'ın ve babası Yabgu'nun bu toprakları kendi adaletlerine tabi kıldıklarını ekleyerek Türkler tarafından alınan tüm esirlerin serbest bırakılmasını talep etti. Bunun üzerine Şad, tüm esirlerin serbest bırakılmasını ve geri dönerlerken herhangi bir engelle karşılaşmalarını yönünde askerlerine emir verdi. Bu emirlere uymayanlar en ağır şekilde cezalandırılacaktı. Verilen emre kimse karşı koymadı. Daha sonra Viroy, tutsaklarla birlikte kendi ülkesine döndü.⁷² Böylece barış, huzur ve adalet tesis edilmiş oldu.

SONUÇ

Herakleios'un Sasanilerle olan düşmanlığı nedeniyle Batı Türk Kağanlığı'yla kurduğu ittifak, her iki taraf için olumlu sonuçlar verdi. Sasani tehlikesine son vermek için yaklaşık altı yıl boyunca başkent Konstantinopolis'te bulunmayan Herakleios, kendisine karşı oluşturulan Sasani-Avar ittifakına karşılık Batı Türk Kağanlığı'yla bağlaşılarak imparatorluğunu çok büyük bir tehlikeden kurtarmayı başardı. Özellikle Bizans'ın bağlaşıkları olarak Batı Türk Kağanlığı'na bağlı birlikler, Sasanilerin Bizans'tan aldıkları bölgelere aralıksız akınlar düzenleyerek Pers topraklarını tehdit ettiler. Herakleios, bu izlediği siyasetle hem düşmanlarını yormuş hem de Konstantinopolis'i kuşatmak için yola çıkan Sasani ordusunun yokluğundan istifade ederek onları gafil avlamaya çalışmıştır. En nihayetinde bizzat sefere kendisi de katılmış ve II. Hüsrev'in ölümüyle birlikte iyice çıkmaza giren Sasanilerle yaptığı anlaşmanın sonucunda daha önce elinden çıkan bölgeleri tekrar hâkimiyeti altına almıştır. Diğer taraftan ordusunun bir bölümünü Konstantinopolis'e yollayarak Sasaniler ve Avarlar tarafından kuşatılmakta olan başkentini kurtarmayı başarmıştır. Batı Türk Kağanlığı ise Herakleios'a destek vererek hem sınırları yakınındaki güçlü bir Sasani varlığına engel olmuş ve hem de Doğu Kafkasya'daki egemenliğini pekiştirebilmiştir. Bunun yanı sıra düzenledikleri seferlerde zengin ganimetler kazanarak ekonomik bakımdan kayda değer bir gelir elde etmişlerdir. Her ne kadar Herakleios, en nihayetinde Sasanilerle anlaşma yapsa da, muhtemelen ittifaka sadık kalarak Batı Türk Kağanlığı'nın devam eden etkinliklerine müdahil olmamıştır. Buna ilave olarak meydana gelen olaylar Türklerin düzenledikleri seferlerin yerel etkilerinin çok derin olduğunu göstermektedir. Yerel halk başta bu durumdan olumsuz etkilense de daha sonra refaha kavuşmuştur. Dolayısıyla Bizans-Batı Türk Kağanlığı arasında gerçekleşen ittifakın, taraflar arasındaki çıkar birliğine dayandığı anlaşılmaktadır. İki taraf da bu çıkar birliği doğrultusunda hareket ederek gerek siyasî gerek ekonomik bakımdan istedikleri sonucu elde etmeyi başarmıştır.

EXTENDED ABSRACT

Introduction

The personal tension between Byzantine Emperor Heraclius (610–641) and Sasanian King Khosrow II (598–628) stemmed from Heraclius replacing former Emperor Phokas (602–610). Khosrow II had supported Phokas in claiming the Sasanian throne. He reacted strongly to Phokas's killing and refused to recognize Heraclius as emperor. This worsened Sasanian aggression toward Byzantine lands. The 7th century was a harsh time for Byzantium. The empire faced intense attacks in the Balkans and the east. From the early 7th century, Slavs became active in Byzantine lands. Avar nomads raided from the Balkans to the Adriatic coast and Aegean shores. In the Near East, the Sasanians, longtime Byzantine enemies, launched attacks. In 613, they defeated the Byzantine army at Antioch. Soon after, they captured Damascus and Tarsus. They ended Byzantine rule in Armenia and took Jerusalem in 614. They carried the most sacred relic, the True Cross, to their capital Ctesiphon. When Heraclius took the throne on 5 October 610, the empire was in deep crisis. Sasanian threats peaked, and Balkan turmoil worsened. In 619, the emperor bought peace with the Avar khan by paying a large sum. This allowed him to turn to Khosrow II. He chose Armenia as the main front against the Sasanians. Still, he needed a strong ally against his constant enemies. This ally would be the Western Turkic Khaganate.

Methodology

Information about the alliance between Byzantium and the Western Turkic Khaganate appears in Byzantine and Armenian chronicles. However, most of these chronicles were written after the events and are not contemporary sources. Byzantine accounts, in particular, present a complex narrative and vary in detail and style. For this reason, Byzantine sources should be compared with Armenian chronicles to establish a balanced view. Armenian sources are especially valuable, as they sometimes mention events ignored or only briefly noted in Byzantine texts. These records must be carefully analyzed. The events should be examined chronologically, and their consistency with historical developments should be assessed. Events described in different languages

⁷¹ Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 124-125.

⁷² Kağankatvatsi, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, s. 125-126.

should be compared to see how well they align. This challenge forms the core difficulty of studying the period. In both the writing and research phases of this article, these issues were addressed without straying from the sources, and all were evaluated within the framework of historical methodology.

Results and Conclusion

Heraclius was not in a position to wage war on a broad front against both the Avars in the Balkans and the Sasanians in the east. He needed an ally to ease the pressure. Although he made an agreement with the Avars, he could not fully trust it. Their constant raids caused great concern, and they had broken agreements before. The most appealing ally was clearly the Western Turkic Khaganate. Byzantium had previously allied with them against the Sasanians during the rule of İstāmi Yabgu (Dizabul or Ziebel) (552–575/76), due to disputes over Silk Road trade control. So Heraclius choosing to renew the alliance with the Western Turkic Khaganate was a logical and strategic move. These alliance talks began in early 625 and continued through the summer. The first major outcome of the alliance appeared in 626. That year posed a greater threat to Heraclius and Byzantium than previous ones. What the emperor feared finally happened: the Sasanians formed an alliance with the Avars against Byzantium. The empire now faced danger from both east and west. Although Byzantium had previously formed alliances between East and West against common enemies, this new alliance against Byzantium was far more serious and threatening. The allied forces began preparing to besiege Constantinople. This union of enemies challenged Heraclius's plans. Sasanian forces under Shahrbaraz and Shahin had already begun marching toward the capital. Yet Heraclius handled the situation with skill. He neither tried to block Shahrbaraz nor abandoned the eastern front to defend the capital. Instead, he split his army into three parts. One stayed with him to protect Armenia and, if needed, strike into Sasanian territory. A second force under Theodoros was assigned to face Shahin. The third group, made up of experienced troops, was sent to reinforce the capital with clear instructions for its defense. In response to Khosrow II's move, Heraclius retaliated by sending his Turkic allies to invade Sasanian lands. After securing the alliance, the emperor and the Yabgu moved to besiege Tbilisi in 627. Before the siege began, Khosrow II heard of their cooperation and quickly sent a thousand cavalry from his palace guard. The city's people were relieved to see reinforcements. Despite the allied Byzantine Turkic army attacking the walls with catapults, the defenders showed no fear or retreat. As the allies suffered heavy losses, they began internal discussions. Heraclius, knowing the Yabgu was not used to summer heat due to his colder homeland, asked him to withdraw and be ready to march on Khosrow II the next year after the heat had passed. He made it clear that he would not stop his own campaign against Sasanian lands. Meanwhile, the people in the city noticed the allied army's exhaustion. They began mocking them. They brought a large gourd and drew a crude image of the Yabgu on it. The drawing was about a yard long and wide. They replaced the eyelashes with a faint line, left the beard blank to insult him, and made the nostrils very wide, adding a few hairs so he could be recognized. They placed the image opposite the walls and shouted, "Here is your Caesar, your King! Go and worship him, for this is Jebu Xakan!" Then they stabbed the gourd with a spear and shouted insults. Heraclius and the Yabgu were furious. They swore not to leave a single enemy alive until they had avenged the insult. With Tbilisi secured behind him, Heraclius continued his campaign against the Sasanians, accompanied by the Yabgu's son and a force of 40,000 Turks. He quickly passed through Armenia, crossed the Aras River, and entered Assyrian territory. However, as the march continued, the Yabgu's son and the Turkic troops could not endure the hardships and abandoned the emperor. Even so, Heraclius pressed on. He destroyed everything in his path and advanced deep into Sasanian lands without pause. On 1 December 627, he crossed the Great Zab River and camped near Nineveh. The battle took place on 12 December. Heraclius defeated Khosrow II's forces. He then marched toward the Sasanian capital, Ctesiphon. On the way, he captured Dastagerd, Khosrow II's residence, but stopped near Ctesiphon. There, the Sasanian army blocked his advance. Unwilling to risk another major battle, Heraclius turned toward Ganja, in present-day Azerbaijan. At first, this retreat led many Byzantines to think the campaign had failed. But while returning, Heraclius learned that Khosrow II had been killed. His son, Kavad Shiroe (628), took the throne and immediately began peace talks. The treaty was concluded on 3 April 628. According to the agreement, all former Byzantine territories were returned. These included Armenia, Roman Mesopotamia, Syria, Palestine, and Egypt. The treaty marked a clear victory for Byzantium and a collapse for the Sasanians. After nearly six years, Heraclius finally returned to his capital. Heraclius's alliance with the Western Turkic Khaganate, formed in response to his conflict with the Sasanians, brought positive results for both sides. To eliminate the Sasanian threat, Heraclius stayed away from Constantinople for nearly six years. In response to the Sasanian-Avar alliance formed against him, he secured the support of the Western Turkic Khaganate and saved the empire from a grave danger. Turkic forces allied with Byzantium launched constant raids into territories seized by the Sasanians, putting pressure on Persian lands. With this strategy, Heraclius exhausted his enemies and tried to catch the Sasanians off guard during their army's absence from the capital. Eventually, he joined the campaign himself. After Khosrow II's death, the weakened Sasanians accepted a treaty, and Heraclius regained the territories once lost. Meanwhile, he had sent part of his army to defend Constantinople, which was under siege by the Sasanians and Avars. This move helped save the capital. For the Western Turkic Kaghane, supporting Heraclius served their own interests. It prevented a strong Sasanian

HERAKLEİOS DÖNEMİ BİZANS-SASANI SAVAŞINDA MÜTTEFİK BİR GÜÇ: BATI TÜRK KAĞANLIĞI

presence near their borders and strengthened their control over the eastern Caucasus. Their campaigns also brought valuable plunder, boosting their economy. Although Heraclius eventually made peace with the Sasanians, he likely remained loyal to the alliance and did not interfere in the Turks' continued campaigns. These events show that the Turkic raids had a deep impact locally. The local population initially suffered but later saw improved conditions. In the end, the alliance was clearly based on mutual interest. Both sides acted on shared goals and achieved political and economic success.

KAYNAKÇA

- ARTAMONOV, M. İ., *İstoriya Hazar, İzdatel'stvo Gosudarstvennogo Ermitaja*, Leningrad 1962.
- ARTAMONOV, M. İ., *Oçerki drevneyşey istorii Hazar, Gosudarstvennoye sotsial'no-ekonomičeskoye izdatel'stvo Leningradskoye otdeleniye*, Leningrad 1936.
- BURY, J. B., *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene (395 A.D. to 800 A.D.)*, Macmillan and Co., London 1889.
- CHAVANNES, Edouard, *Documents sur les Tou-kiue (Turcs) occidentaux*, Académie Impériale des Sciences de St-Petersbourg, St. Pétersbourg 1903.
- Das Annalenwerk des Eutychios von Alexandrien*, Herausgegeben von Michael Breydy, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Lovanii 1985.
- GOLDEN, Peter B., *Khazar Studies. An Historico-Philological Inquiry into the Origins of the Khazars*, vol. I, Akadémiai Kiadó, Budapest 1980.
- GOLDEN, Peter B., *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Karam Yayınları, Çorum 2006.
- HEWSEN, Robert H., *The Geography of Ananias of Širak (Ašxarhac'oyc')*, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden 1992.
- HOWARD-JOHNSTON, James, *East Rome, Sasanian Persia and the End of Antiquity*, Routledge Taylor & Francis Group, London-New York 2016.
- KAEGI, Walter E., *Heraclius Emperor of Byzantium*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998.
- KİRİLEN, Gürhan, "Xuan Zang'ın Orta Asya İzlenimleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. I/53, Ankara 2013, s. 63-84.
- MARQUART, J., *Ērānšahr*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin 1901.
- MARQUART, J., *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig 1903.
- MESUDÎ, *Murûc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2004.
- MIKABERIDZE, Alexander, *Historical Dictionary of Georgia*, The Scarecrow Press, Toronto 2007.
- MORAVCSIK, Gyula, *Byzantinoturcica II. Sprachreste der Türkvölker in den Byzantinischen quellen*, Akademie-Verlag, Berlin 1958.
- KAĞANKATVATSİ, Movses, *Patmutyun Ağvanits Aşharhi*, haz. Varag Arakelyan, Hayastan Hratarakçutyun, Yerevan 1969.
- Nikephoros Patriarch of Constantinople Short History*, text, translation, and commentary by Cyril Mango, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington 1990.
- NORWICH, John Julius, *Bizans: Erken Dönem (MS 323-802)*, çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013.
- OSTROGORSKİ, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK Yayınları, Ankara 2006.
- RÁSONYI, László, *Onomasticon Turcicum*, Indiana University Press, Indiana 2007.
- SEBEOS, *Patmutivn*, haz. G. V. Abgaryan, Haykakan SSH Gitutyunneri Akademiayi Hratarakçutyun, Yerevan 1979.
- The Chronicle of Theophanes Confessor*, translated with introduction and commentary by Cyril Mango and Roger Scott, Clarendon Press, Oxford 1997.

The History of al-Ṭabarī (Ta'riḫ al-rusul wa'l-mulūk), vol. 5, translated and annotated by C. E. Bosworth, State University of New York Press, New York 1999.

Theophilus of Edessa's Chronicle, translated with an introduction and notes by Robert G. Hoyland, Liverpool University Press, Liverpool 2011.

THOMSON, Robert W., *Rewriting Caucasian History. The Medieval Armenian Adaptation of the Georgian Chronicles*, Clarendon Press, Oxford 1996.

ZUCKERMAN, Constantine, "The Khazars and Byzantium-The First Encounter", *The World of Khazars: New Perspectives Selected Papers from the Jerusalem 1999 International Khazar Colloquium hosted by the Ben Zvi Institute*, edited by Peter B. Golden, Haggai Ben-Shammai and András Róna-Tas, Brill, Leiden-Boston, 2007, s. 399-432.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

**HERAKLEİOS DÖNEMİ BİZANS-SASANİ SAVAŞINDA MÜTTEFİK BİR GÜÇ: BATI TÜRK
KAĞANLIĞI**